

Z. Br.

"Port gdański na tle miasta w X-XIII wieku", Andrzej Zbierski, Gdańsk 1964 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 11/1-2, 138-140

1966

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

jednak braki; autor wymienia i omawia pewnych lekarzy, których podobizny wprawdzie umieszczono na znaczkach pocztowych, lecz nie mieli oni nic wspólnego z odrodzeniem, pomija natomiast takich, jak Fracastoro na znaczkach włoskich, Rabelais na francuskich, Riebeck na holenderskich, Zaccaria na watykańskich oraz Petrycy i Oczko na polskich.

Cały zeszyt, należy to raz jeszcze podkreślić, stanowi istotnie cenne źródło do poznania dziejów medycyny w czasach odrodzenia w Czechosłowacji. Jest on przy tym bogato ilustrowany. Na karcie tytułowej widnieje mapa Moraw, wykonana przez Pawła Fabriciusa w 1587 r. w rozmiarach 96×85 cm, reprodukowana z oryginału znajdującego się w państwowym archiwum w Brnie.

Zeszyt jest drukowany techniką rotaprintową, co odbiło się, być może, ujemnie na jakości i przejrzystości rycin, a zwłaszcza na reprodukcjach tekstów.

Bronisław Seyda

NOTATKI BIBLIOGRAFICZNE

Wyjątki ze źródeł historycznych o nadzwyczajnych zjawiskach hydrologiczno-meteorologicznych na ziemiach polskich w wiekach od X do XVI. Wyboru dokonali i na język polski przełożyli Ryszard Girguś i Witold Strupczewski ze wstępem i uzupełnieniami oraz pod redakcją Ananiasza Rojeckiego. Wydawnictwa Komunikacji i Łączności, Warszawa 1965, ss. 214.

Źródłowa publikacja, której inicjatorem był prof. J. Lambor, przewodniczący Komitetu Geofizyki PAN, a która ukazała się jako nr 87 *Publikacji Państwowego Instytutu Hydrologiczno-Meteorologicznego* (seria: *Instrukcje i podręczniki*), zawiera 780 wyjątków ze źródeł wymienionych w umieszczonym na końcu pracy wykazie. Treść tych wyjątków, umieszczonych w porządku chronologicznym, dotyczy głównie nadzwyczajnych zjawisk hydrologicznych, które zdarzyły się na obecnym terytorium Polski, a częściowo na Bałtyku, w latach 940/941—1600. Ze zjawisk meteorologicznych uwzględniono w zbiorze na ogół tylko te, które mogły mieć bezpośredni wpływ na powstanie i przebieg zjawisk hydrologicznych (jak np. silne opady, surowe zimy, silne wiatry itd.). Wyjątki są podane w brzmieniu oryginałów (z zachowaniem pisowni i interpunkcji) z tłumaczeniem każdego z nich na język polski. Są one poprzedzone wstępem (w językach polskim, rosyjskim i angielskim), w którym m.in. omówiono znaczenie danych o zjawiskach hydrologiczno-meteorologicznych, spotykanych w źródłach historycznych, dla poznania dawnych stosunków klimatologicznych i hydrologicznych. Publikacja zaopatrzona jest w skorowidz nazw miejscowości, spotykanych w treści wyjątków.

Przy sposobności należy zaznaczyć, że publikacja nie uwzględnia wszystkich dostępnych źródeł, wyjątki zaś w niej przytoczone a odnoszące się do okresu sprzed końca XIII w. u wielu historyków budzą zastrzeżenia, co zresztą podkreślono we wstępie publikacji.

A. R.

Andrzej Zbierski, *Port gdański na tle miasta w X—XIII wieku.* Gdańskie Towarzystwo Naukowe, Gdańsk 1964, ss. 415, ilustr. 70, planów 15.

Podjmując monograficzne opracowanie historii portu gdańskiego w wiekach X—XIII, autor, kierownik Stacji Archeologicznej w Gdańsku Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN, brał pod uwagę, jak pisze we *Wstępie* do książki — następujące okoliczności: „brak w historiografii przedmiotu takiego opracowania,

które ujmowałyby dzieje wczesnośredniowiecznego portu zarówno od strony naturalnego środowiska klimatycznego i hydrograficznego, jak również zagadnień topograficznych, technicznych, ekonomicznych i politycznych"; „posiadanie nowych i bogatych materiałów archeologicznych, odkrytych w latach 1954—1961...”; „konieczność spojrzenia na najstarszy Gdańsk od strony historii portu, żeglugi i handlu morskiego...”; „przedstawienie nowej próby rozplanowania Gdańska i jego portu w X—XIII w.”, m.in. na tle sieci hydrograficznej; „podjęcie próby związania i skonfrontowania z sobą różnych rodzajów źródeł celem stworzenia podstaw dyskusyjnych dla możliwie pełnego opracowania w najbliższych latach dziejów wczesnośredniowiecznego Gdańska”; „dążenie, aby utrwalić przynajmniej częściowo działalność państwa Mieszka I i jego następców w budowaniu przy ujściu Wisły podstaw pod polską gospodarkę morską” (s. 8—9).

Książka, stanowiąca t. 5 serii *Gdańsk wczesnośredniowieczny*, składa się ze *Wstępu* (gdzie m.in. omówiono literaturę, materiał źródłowy i metody pracy) oraz trzech części.

Część pierwsza (ss. 31—148) w trzech rozdziałach analizuje źródła: archeologiczne, kartograficzne oraz sfragistyczne i ikonograficzne.

Część druga, najobszerniejsza (ss. 151—315) przedstawia port gdański w wiekach X—XIII. Liczy ona sześć rozdziałów. W pierwszym autor zajmuje się akwatorium wczesnośredniowiecznego portu oraz rekonstrukcją sieci hydrograficznej i linii brzegowej, a w następnym — nabrzeżami portowymi. W odkrytych w Gdańsku odcinkach nabrzeży wczesnośredniowiecznych można wyróżnić cztery zasadnicze typy konstrukcji: „wielowarstwowe nabrzeże... z konstrukcją legarową, zamocowaną od strony wody bierwionami hakowymi, a od lądu z konstrukcją jarzmową, w której elementy pionowe mogły spełniać rolę pali cumowniczych”; „wielowarstwowe nabrzeże z konstrukcją legarową zamocowaną od strony wody kombinowaną konstrukcją jarzmową, występującą w ścianie zabezpieczającej nabrzeże, pale cumownicze wbite od strony lądu”; „niska konstrukcja kaszycowa drewniana, wzmocniona w swoim wnętrzu nawozem i kamieniami”; „nabrzeże zbudowane w formie pomostu nawodnego z linią pali cumowniczych wbitych od strony wody”. Autor stwierdza, że wszystkie te typy „stanowiły praktyczne i dobrze dostosowane do warunków naturalnych rozwiązania. Świadczą one o dużych umiejętnościach budowlanych mieszkańców Gdańska oraz o znajomości warunków naturalnych, a zwłaszcza nośności gruntu i układu hydrogeologicznego” (ss. 215—216).

W rozdziale następnym autor zajmuje się m.in. żeglugą na Wiśle, urządzeniami przeładunkowymi portu handlowego i jego składami (krytymi i otwartymi). Osobny rozdział poświęcony jest przystaniom: rybackiej i wojennej w porcie gdańskim od końca X do początków XIV w.

Obszerny przedostatni rozdział tej części książki zajmuje się statkami biorącymi udział w ruchu okrętowym portu gdańskiego i warsztatami szkodniczymi w tym porcie od X do początków XIV w. W ciągu 14 lat badań archeologicznych w Gdańsku znaleziono stosunkowo wiele fragmentów łodzi, wylądnie klepkowych, budowanych na zakładkę i łączonych drewnianymi kółkami i dyblami (w trzech wypadkach stalowymi nitami). Znaleziono liczne fragmenty łodzi i zabawki dziecięce w postaci małych łódek stanowią dostatecznie bogaty materiał dla wydzielenia pięciu typów łodzi stosowanych przez wczesnośredniowieczny Gdańsk: rybackie czółna wiosłowane z ręki, większe łodzie rybackie, łodzie typu wojskowego, łodzie towarowe i promy (tym ostatnim autor poświęca specjalną uwagę). Autor zajmuje się także okrętami żeglugi międzynarodowej (zwłaszcza koga, która według autora pojawia się w Gdańsku w końcu XII w., a może i wcześniej) i statkami wiślanymi. Rozdział ostatni części drugiej zajmuje się administracją portu gdańskiego i jego dochodami.

Część trzecia (ss. 319—376) przedstawia Gdańsk w wiekach X—XIII na tle

akwatorium portowego, a w zakończeniu (ss. 377—380) autor daje próbę periodyzacji dziejów gdańskiego grodu, miasta i portu od lat 960—980 do 1308 r.

Oprócz źródeł archeologicznych (z 27 wykopów) autor wyzyskał 17 pozycji źródeł pisanych i 12 kartograficznych; wykaz wyzyskanej literatury zawiera ok. 300 pozycji, w tym sporo z innych dziedzin niż archeologia i historia. Autor korzystał też z pomocy różnych instytucji i specjalistów spoza kręgu nauk historycznych (technicy, przyrodnicy).

Z. Br.

Kazimierz Sarnecki, *Zabytkowa papiernia w Dusznikach z 1605 r.* Wojewódzki Konserwator Zabytków, Wrocław 1965, ss. 16.

Broszura o papierni w Dusznikach, starannie i gustownie wydana, z licznymi ilustracjami i barwną okładką, stanowi godny naśladowania przykład publikacji informującej o historii zabytku i jego obecnym przeznaczeniu.

Papiernia w Dusznikach, w której powstaje muzeum papiernictwa, należy do najcenniejszych zabytków budownictwa przemysłowego w kraju. Budynek jej wzniesiony w początkach XVII w. odznacza się piękną, charakterystyczną architekturą. Zabytkowe wyposażenie zakładu nie zachowało się, mimo to rozkład wnętrza i inne ślady pozwalają odtworzyć przebieg dawnego procesu produkcyjnego.

Broszura zawiera zwięzły zarys historii papierni, opis podjętych dla ratowania tego zabytku prac konserwatorskich oraz przedsięwzięć zmierzających do utworzenia w nim placówki muzealnej. Tekst broszury był uprzednio publikowany w artykule *Papiernia w Dusznikach* („Przegląd Papiernictwa”, nr 12/1964)¹ oraz w artykule pod tym samym tytułem, zamieszczonym w katowickim dwutygodniku społeczno-kulturalnym „Poglądy” (nr 1/1965).

J. J.

STOSUNKI NAUKOWE POLSKO-SZWEDZKIE OD XVII W.

W wydanym w grudniu 1965 r. zeszycie „Komunikatów Instytutu Bałtyckiego”² ukazał się artykuł J. Małłki o stosunkach naukowych Polski i Szwecji od XVII w. Według autora stosunki te zaczęły się w 1660 r. W XVII—XVIII w. była to tylko działalność polskich archiwistów, wszechstronniejsze i liczniejsze kontakty zaczęły się w XIX w., inicjowane zarówno przez Polaków, jak i Szwedów. Bardzo liczne są te kontakty od początków XX w. Przegląd J. Małłki kończy się na roku 1963.

Z. Br.

Instytut Morski 1950—1965. Wydawnictwo Instytutu Morskiego, Gdańsk 1965, ss. 118, ilustr.

Maritime Institute at Gdańsk 1950—1965. Publication of the Maritime Institute. Gdańsk 1965, ss. 43, ilustr.

Z okazji 15-lecia istnienia Instytutu Morskiego w Gdańsku, naukowo-badawczej placówki Ministerstwa Żeglugi, ukazała się publikacja zawierająca rys historyczny całości Instytutu oraz szkice o rozwoju jego poszczególnych zakładów badawczych.

W skróconej wersji książka ukazała się w języku angielskim.

Z. Br.

¹ Por. notatkę w nrze 4/1965 „Kwartalnika”, s. 655.

² „Komunikaty” wychodzą nieregularnie. Odnotowany tu zeszyt oznaczony jest jako trzeci.